

ПРИВЛАСНЕННЯ АВТОРСТВА І ПРИМУСУ ДО СПІВАВТОРСТВА ЯК ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Ульянова Г.О.

Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена дослідженню поняття і ознак привласнення авторства і примусу до співавторства як порушень авторських прав. Примус до співавторства розглядається як одна з форм плагіату. В результаті примусу до співавторства порушується право на свободу творчості. Встановлено, що в результаті привласнення авторства і примусу до співавторства порушуються немайнові права (право авторства, права на ім'я). Проведено аналіз законодавства окремих зарубіжних країн у сфері захисту авторських прав від плагіату і примусу до співавторства.

Ключові слова: присвоєння авторства, примус до співавторства, плагіат, порушення авторських прав, право авторства, право на ім'я.

Постановка проблеми. Перелік порушень авторських прав закріплено у ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права». До порушень авторського права, що дають підстави для судового захисту, віднесено: вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права, та їх майнові права; піратство у сфері авторського права; плагіат; ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право, примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних); вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права; будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права, зокрема виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу; підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права чи особи, яка здійснює таке управління; розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського права, з яких без дозволу суб'єктів авторського права вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема в електронній формі.

Якщо плагіат (привласнення авторства) передбачений у законодавстві серед порушень авторських прав, то примус до співавторства на законодавчому рівні не виділено як самостійне порушення. За законодавством окремих зарубіжних країн примус до співавторства визнано порушенням, за яке передбачено кримінальну відповідальність.

Розкриття ознак примусу до співавторства та привласнення співавторства, встановлення їх спільних рис та відмінностей має важливе не лише теоретичне, а й практичне значення, адже дозволить визначити ефективні напрями попередження таких порушень та захисту порушених авторських прав.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання захисту авторських прав від привласнення авторства все більше привертають увагу науковців, авторів наукових, художніх творів. Серед останніх публікацій, присвячених проблемі плагіату варто вказати наукові праці: Орлюк О.П., Петренко В.С., Петренко І.І. Харитонові О.І., Харитонів С.О., Штефан О.О. та ін. Окремі аспекти примусу до співавторства розкрито у роботах: Воциньського М.В., Сичивиці О.М., Лепіної Т.Г., М.Л. Фірсова.

Разом з тим, комплексні дослідження співвідношення привласнення авторства та примусу до співавторства не проводились, що обумовлює актуальність обраної теми.

Мета статті. Метою дослідження є визначення ознак привласнення авторства та примусу до співавторства як порушення авторських прав, розкриття їх співвідношення, визначення прав, які порушуються внаслідок зазначених дій.

Виклад основного матеріалу. Привласнення авторства є одним із найбільш поширених визначень плагіату.

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» плагіат визначено як оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору [1].

Попри загальноживаність та загальновідомість терміну «плагіат», у науковій доктрині не сформовано єдиного підходу до визначення поняття та сутнісних ознак плагіату як порушення прав інтелектуальної власності.

Так, у літературознавчому словнику-довіднику плагіат визначено, як умисне привласнення авторства на чужий твір літератури, живопису, науки тощо загалом або на його частини [2, с. 536].

На сайті Вільної енциклопедії Вікіпедія розміщено визначення плагіату, як привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора, та зроблено посилання на Великий тлумачний словник сучасної української мови [3]. В російськомовній версії Вікіпедії плагіат визначено як умисне привласнення авторства чужого твору науки чи мистецтва, технічних рішень або винаходів. При цьому відсутнє посилання на автора наведеного визначення або джерело його запозичення [4].

Розглядаючи плагіат як юридичну та етичну проблему, І. Загорчев вказує на те, що закон переслідує привласнення цілого твору або його істотної частини, при цьому звертається увага на повноту словесного співпадіння. Тоді як згідно наукової етики, плагіат визнається неетичною поведінкою, яка крім плагіату включає також фальсифікацію і фабрикацію. При цьому, з позиції наукової етики плагіат визначається як присвоєння тексту або ідеї іншої особи і представлення їх як власних (авторське право – юридична категорія, яка ідею не охороняє) [5, с. 57–63].

Плагіат – повне чи часткове присвоєння авторства – може виражатися лише в активних діях порушника, що вказують на наявність авторства на чужий твір або його частину в плагіатора. Способами є: зазначення особи, яка не брала участі у створенні твору, як співавтор або визнання її як єдиного автора твору; привласнення авторства на частину твору, створену іншим співавтором;

привласнення авторства перекладів твору. З метою маскування може змінюватись назва твору, імена головних героїв, без фактичної зміни сюжету твору та його ідейно-тематичної побудови; використання чужих художніх образів у власному творі [6, с. 129].

До дій, які визнаються плагіатом та призводять до порушення авторських прав, окрім привласнення авторства також віднесено примус до співавторства.

Плагіат розглядається як випуск у повному обсязі або частково чужого твору під своїм ім'ям, а також видання під своїм ім'ям твору, створеного у співавторстві, примус до співавторства, використання у своїх трудах творів без належного посилання на них [7, с. 139-140].

Співавторство передбачає створення твору спільною творчою працею декількох авторів. При цьому не визнаються співавторами та не набувають немайнових прав особи, які надавали організаційну, фінансову допомогу, тощо, однак не внесли ніякого творчого внеску у створення твору. Тому, коли особа включається до колективу співавторів, фактично вона привласнює авторство на твір, який вона не створювала. Так само, як і плагіат, примус до співавторства є порушенням не лише норм законодавства, а й етичних норм.

Примус до співавторства, як самостійне порушення прав інтелектуальної власності, у вітчизняному законодавстві не передбачений. На відміну від України, у КК Республіки Білорусь (ст. 201) [8], КК Республіки Таджикистан (ст. 156) [9], КК Республіки Молдова (ст. 185-1) [10] примус до співавторства визнається злочином. У зв'язку з цим у наукових дослідженнях примус до співавторства переважно розглядається з позиції кримінального права. Примус до співавторства, а також примус до відмови від авторства, визнаються формами привласнення авторства [11; 12].

Вчинення плагіату, на відміну від примусу до співавторства, не передбачає зазіхань на свободу волі і здоров'я людини, отже, має меншу суспільну небезпеку [13].

Можливість приневолювання до співавторства в різних ситуаціях зумовлюється різними конкретними причинами, але попри всі відмінності і специфічність цих причин є у них також вельми істотний «загальний знаменник»: залежність автора від інших осіб у хащах організаційно-управлінських структур науки. Найчастіше примушення до співавторства виступає як зловживання службовим становищем керівника стосовно підлеглого [14, с. 39-47].

Примус до співавторства, як порушення прав інтелектуальної власності, за яке може наставати кримінальна відповідальність, не отримав однозначної оцінки серед фахівців.

М.Л. Фірсов пропонує встановити підвищену кримінальну відповідальність за плагіат, вчинений шляхом примусу до співавторства або примусу до відмови від авторства. При цьому під привласненням авторства з використанням примусу пропонується розуміти дії особи, яка примусила автора або інших осіб вказати її автором (співавтором) твору, у створенні якого вона не брала участі [15].

Натомість М.Б. Болотін відзначає, що «привласнення авторства або примус до співавторства, якщо вони завдали збитку у великому розмірі, ніколи не може бути доведено» [16, с. 72].

Крім того, у наукових дослідженнях обґрунтовується точка зору про недоцільність встановлення кримінальної відповідальності за привласнення авторства у різних його формах [17; 18; 20].

На думку Т.Г. Лепіної, незважаючи на очевидну необхідність декриміналізації присвоєння автор-

ства, деякі злочини проти немайнових інтелектуальних прав потребують кримінально-правової охорони. Якщо розглядати інтелектуальну власність як особистий інтерес, кримінальний закон може і повинен гарантувати відповідальність за вчинення посягань на

свободу волі автора, за які в силу їх явно кримінального характеру не

може покладатися цивільно-правова відповідальність. Охорона

немайнових прав автора може бути реалізована за допомогою

криміналізації примусу до співавторства та відмови від співавторства [20, с. 108, 184].

Отже, з наведеного можливо зробити висновок, що примус до співавторства, а також примус до відмови від співавторства розглядається як одна із форм плагіату, яка є більш суспільно небезпечною, ніж звичайний плагіат, так як передбачає здійснення фізичного чи психічного тиску на творця.

Довести такі порушення складніше, ніж звичайний плагіат, що пов'язано з наступним. Виявлення випадків плагіату є можливим завдяки порівнянню різних об'єктів права інтелектуальної власності – оригінального об'єкту та об'єкту, щодо якого постало питання про плагіат. Завдяки порівнянню двох об'єктів, проведенню відповідних експертиз можливо підтвердити або спростувати факт неправомірного привласнення авторства. У випадку примусу до співавторства твір створюється вперше і недобросовісний автор включається до колективу співавторів ще до його обнародування. А тому, довести факт плагіату можливо лише за умови доведення самого факту примусу до співавторства. Простіше довести факт плагіату, якщо у автора існує серія публікацій, в яких викладено ключові ідеї. Наприклад, автором надруковано одноособово наукові статті, в яких виражено ключові ідеї та результати дослідження певного проблемного питання. Всі ці ідеї у подальшому викладено у монографії, навчальному посібнику, який видається вже під авторством декількох осіб, які не приймали участі у його написанні та не займалися взагалі дослідженням його тематики. В такому випадку, довести факт примусу до співавторства буде дещо простіше.

Слід відзначити, що примус до співавторства, окрім дій, які передбачають включення до колективу авторів особи, яка не приймала творчої участі у його створенні, може мати дещо інший прояв.

Примус до співавторства може передбачати здійснення тиску на особу з метою заставити її прийняти участь у створенні певного об'єкту права інтелектуальної власності. При цьому такий примус може як приводити до плагіату, так і не приводити. Якщо особа в примусовому порядку створює об'єкт права інтелектуальної власності і у подальшому зазначається його автором, відбувається лише порушення права на свободу творчої діяльності, яке не призводить до плагіату. Якщо ж особа створює об'єкт права інтелектуальної власності та включає до колективу співавторів особи (осіб), які не приймали творчої участі у його створенні, такі дії приводять до плагіату.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 303 КК України злочином є примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію [21].

Під примушуванням неповнолітнього до участі у створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості (ч. 3 ст. 300 КК, а також творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм

порнографічного характеру (ч. 3 ст. 301) розуміються будь-які умисні дії, поєднані із застосуванням фізичного (побої, тілесні ушкодження, катування тощо) чи психічного впливу (погрози застосувати насильство, знищити майно, розголосити певні відомості тощо) і спрямовані на те, щоб особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку, виступила автором (співавтором) відповідного твору або взяла участь у його створенні як актор, режисер, оператор тощо [22].

Отже примус до співавторства може полягати: у включенні до колективу авторів осіб, які не створювали твір, а також у примусовій участі у створенні об'єкту права інтелектуальної власності. В будь-якому випадку примус до співавторства передбачає порушення права на свободу інтелектуальної, творчої діяльності.

Висновки. Привласнення авторства (плагиат) та примус до співавторства є порушеннями авторських прав, внаслідок яких в першу чергу порушуються немайнові права автора.

Привласнення авторства полягає у представленні чужого об'єкту права інтелектуальної власності в якості власного особою, яка його не створювала.

Примус до співавторства передбачає переважно включення до колективу авторів осіб, які не приймали творчої участі у його створенні. Враховуючи, що внаслідок такого примусу, авторами також зазначаються особи, які не створювали об'єкт авторського права, примус до співавторства може розглядатись як одна із форм плагиату.

Якщо ж особа приймає участь у створенні твору в примусовому порядку, однак при цьому авторство на створену нею частину не приписується іншим особам, мова про плагиат не йде. В даному випадку примус до співавторства буде порушувати право особи на свободу творчої діяльності.

Відсутність спеціальних механізмів захисту від примусу до співавторства у національному законодавстві, неоднозначний підхід до встановлення відповідальності за примус до співавторства у науковій доктрині, складність виявлення та доведення таких порушень обумовлює актуальність, теоретичну та практичну важливість проведення подальших наукових досліджень зазначених порушень авторських прав.

Список літератури:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
2. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 752 с. (Notabene). – С. 536.
3. Плагиат / матеріал з Вікіпедії – Вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D1%96%D0%B0%D1%82>.
4. Плагиат / матеріал с Вікіпедии – Свободной энциклопедии [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%B8%D0%B0%D1%82>.
5. Загорчев Ів. Етика на наука публікація в природні науки. – Списание на БАН. – 2001. – № 4-6. – С. 57-63.
6. Єрмоленко В.А. Криміналістична характеристика та класифікація найбільш типових способів вчинення порушень авторського права і суміжних прав / В.А. Єрмоленко // Держава та регіони. – 2011. – № 3. – С. 123-129.
7. Волощук А.М. Адміністративно-правові аспекти діяльності органів внутрішніх справ щодо протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності : монографія / А.М. Волощук, Х.П. Ярмакі, О.О. Чернишова. – Одеса : ОДУВС, 2013. – 176 с.
8. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-З [Электронный ресурс] // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь. – Режим доступа: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=НК9900275&p2=%7BНРПА%7D>.
9. Уголовный кодекс Республики Таджикистан [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=237375#LinkTarget_9865.
10. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18.04.2002 [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=2&id=331268>.
11. Атаев Г.М. Проблемы совершенствования уголовной ответственности за нарушение авторских и смежных прав / Г.М. Атаев // Проблемы в российском законодательстве. – 2010. – № 1. – С. 157-159.
12. Кузнецов К.В. Уголовно-правовая характеристика посягательств, нарушающих авторские, смежные, изобретательские и патентные права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Специальность: Уголовное право и криминология; уголовно-исполнит. право М., 2007. – 34 с.
13. Лепина Т.Г. Уголовно-правовая охрана интеллектуальной собственности: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Специальность: Уголовное право и криминология; уголовно-исполнит. право / Т.Г. Лепина // Дис... канд. юрид. наук. Специальность: Уголовное право и криминология; уголовно-исполнит. право / Курск, 2014.
14. Сичивиця О. Авторство і псевдоавторство в науці. Стаття друга. Плагиат і плагиатори / О. Сичивиця // Соціогуманітарні проблеми людини. – 2008. – № 3. – С. 39-47.
15. Фирсов М.Л. Преступления в сфере авторских и смежных прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Специальность: 12.00.08 – Уголовное право и криминология; уголовно-исполнит. право / М.Л. Фирсов. – М., 2013.
16. Болотин Н.Б. О необходимости внесения изменений в законодательные акты в сфере защиты интеллектуальной собственности / Н.Б. Болотин // Право и безопасность. – 2010. – № 3. – С. 71-75.
17. Вошинський М.В. Уголовно-правові заходи протидії порушенню авторських і суміжних прав: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. спеціальність: 12.00.08. – Уголовное право и криминология; уголовно-исполнит. право / М.В. Вошинский. – М., 2006. – 25 с.
18. Долотов Р. Юридическая ответственность за плагиат в научных работах / Р. Долотов // Троицкий вариант. – 2009. – № 44. – С. 12.
19. Матвеев А.Г. Пять доводов в пользу декриминализации плагиата [Электронный ресурс] / А.Г. Матвеев. – Режим доступа: <http://territoriaprava.ru/topics/45958>.
20. Лепина Т.Г. Уголовно-правовая охрана интеллектуальной собственности: Дис. ... канд. юрид. наук. специальность: 12.00.08. – Уголовное право и криминология; уголовно-исполнит. право / Татьяна Геннадиевна Лепина. – Курск, 2014. – 235 с.
21. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
22. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: Постанова від 27.02.2004 № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04>.

Ульянова Г.А.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

ПРИСВОЕНИЕ АВТОРСТВА И ПРИНУЖДЕНИЕ К СОАВТОРСТВУ КАК НАРУШЕНИЕ АВТОРСКИХ ПРАВ

Аннотация

Статья посвящена исследованию понятия и признаков присвоения авторства и принуждения к соавторству как нарушений авторских прав. Принуждение к соавторству рассматривается как одна из форм плагиата. В результате принуждения к соавторству нарушается право на свободу творчества. Установлено, что в результате присвоения авторства и принуждения к соавторству нарушаются неимущественные права (право авторства, права на имя). Проведен анализ законодательства отдельных зарубежных стран в сфере защиты авторских прав от плагиата и принуждения к соавторству.

Ключевые слова: присвоение авторства, принуждение к соавторству, плагиат, нарушение авторских прав, право авторства, право на имя.

Ulianova G.A.

National University «Odessa law academy»

ATTRIBUTION OF AUTHORSHIP AND COERCION TO CO-AUTHORSHIP AS COPYRIGHT INFRINGEMENT

Summary

The article investigates the concepts and features of attribution of authorship and coercion to co-authorship as copyright infringement. Coercion to co-authorship is considered as a form of plagiarism. As a result of coercion to co-authorship violates the right to freedom of creativity. It is established that as a result of the assignment of authorship and co-authorship enforcement violated property rights (copyright, rights to the name). The author analyzed of foreign legislation on copyright protection against plagiarism and coercion to co-authorship.

Keywords: assignment of authorship, forced co-authorship, plagiarism, copyright infringement, copyright, author's name.